

6. Husholdningene

De fleste husholdninger har i 2016 opplevd en svakere vekst i disponibel realinntekt enn i tidligere år. Inntektsforskjellene øker målt ved avstanden mellom de rikeste og de fattigste husholdningene. En stor del av de økte forskjellene skyldes en vekst i innvandrerbefolkningen. Vi ser også en svakere vekst i husholdningenes konsum, mens andelen av inntekten som går til sparing fremdeles er høy. Økningen i nettoformuen skyldes i all hovedsak pris- og kursstigning på finansielle eiendeler og boligformuen. De høye boligprisene har i tillegg medført en vekst i andelen husholdninger med høy gjeldsandel, spesielt blant de yngre aldersgruppene. De husholdningene som er mest utsatt ved renteøkninger er barnefamilier.

6.1. Inntekt

Husholdningenes disponible realinntekt hadde en nedgang på 1,7 prosent i 2016. Forrige gang utviklingen i disponibel realinntekt var negativ var i 2006, og gjennomsnittlig årsvekst over de siste 10 årene har vært på 3,4 prosent.

Disponibel realinntekt

Husholdningenes disponible inntekt for 2016 er beregnet til 1 368 milliarder kroner, viser foreløpige tall. Regnet per innbygger var den disponible inntekten om lag 261 000 kroner, som er rundt 1600 kroner høyere enn året før. Husholdningenes disponible realinntekt, som er disponibel inntekt korrigert for prisveksten

Tabell 6.1. Husholdninger. Inntekter og utgifter¹. Milliarder kroner

	Løpende priser				Realvekst. Prosent ²			Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng		
	2013	2014	2015*	2016*	2014	2015*	2016*	2014	2015*	2016*
Inntekter	1864,4	1951,8	2072,2	2080,6	2,4	3,9	-2,8	3,6	5,8	-4,2
Lønn ³	1097,5	1143,0	1177,6	1198,3	1,9	0,8	-1,5	1,8	0,7	-1,3
Blandet inntekt	106,0	107,8	116,1	119,4	-0,5	5,4	-0,4	0,0	0,5	0,0
Formuesinntekter	109,3	119,7	154,9	109,0	7,2	26,6	-31,9	0,7	2,5	-3,7
herav: mottatt aksjeutbytte	38,1	45,8	84,7	50,8	17,8	81,0	-41,9	0,6	3,0	-2,6
Offentlige stønader	397,6	421,7	451,6	470,4	3,8	4,8	0,9	1,3	1,6	0,3
Andre inntekter (netto)	154,0	159,5	172,0	183,5	1,4	5,5	3,3	0,2	0,7	0,4
Korrekasjon for indirekte målte banktjenester	63,1	62,5	60,8	64,0	-3,0	-4,9	1,9	-0,2	-0,2	0,1
Utgifter	733,0	763,3	785,2	776,3	1,9	0,7	-4,3	-1,2	-0,4	2,5
Skatt av inntekt og formue	619,2	645,0	680,7	680,0	1,9	3,3	-3,3	-1,0	-1,7	1,7
Formuesutgifter	113,8	118,3	104,6	96,3	1,7	-13,5	-10,8	-0,2	1,3	0,8
Disponibel inntekt	1194,4	1251,0	1347,7	1368,2	2,5	5,4	-1,7			
Korr. sparing i pensj.fond	79	82	79	73						
Konsum	1174	1220	1273	1336						
Sparing	100	113	154	105						
Kapitaloverføringer, netto	17,2	1,9	0,3	0,2						
Nettorealinvesteringer	85,6	80,2	82,9	99,6						
Nettofinansinvestering	-3,0	31,1	71,1	5,4						
Memo:										
Sparerate	7,8	8,5	10,8	7,3						
Nettofinansinvesteringsrate	-0,2	2,3	5,0	0,4						
Inntekter per innbygger	367 000	379 900	399 300	397 400	1,3	2,8	-3,6			
Utgifter per innbygger	144 300	148 600	151 300	148 300	0,8	-0,4	-5,1			
Disponibel inntekt per innbygger	235 100	243 500	259 700	261 300	1,3	4,4	-2,6			

¹ På grunn av avrunding summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.

² Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger er brukt som deflator (2005=1).

³ Lønn er eksklusive avgift til folketrygden og pensjonspremier.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i husholdningenes konsum, falt med 1,7 prosent. Disponibel realinntekt for husholdninger inkludert ideelle organisasjoner falt med 1,6 prosent fra 2015 til 2016.

Lønnsinntekter er husholdningenes viktigste inntektskilde, og har i mange år vært den største bidragsyteren til veksten i disponibel realinntekt. I 2016 bidro imidlertid utviklingen i lønnsinntektene til å trekke ned disponibel realinntekt med 1,3 prosentpoeng. Gjennomsnittlig bidrag fra lønn de siste 10 årene har vært på 2,9 prosent, men bidraget har vært avtagende siden 2011.

Pensjoner og stønader økte med 19 milliarder kroner i 2016, til 470 milliarder kroner. Dette tilsvarer en realvekst på 0,9 prosent og bidro til å trekke opp disponibel realinntekt med 0,3 prosentpoeng. I 2015 var bidraget fra stønader og pensjoner på 1,6 prosentpoeng, mens gjennomsnittlig bidrag fra 2007 til 2016 var 1,2 prosentpoeng. Den relativt lave veksten i 2016 skyldtes blant annet nedgang i sykepenge og forsørgerstønader. En sterk økning i arbeidsløshetsstønader trakk derimot stønadene opp.

Skatt av inntekt og formue var uendret i 2016, noe som bidro til å trekke opp disponibel realinntekt med 1,7 prosentpoeng. Med unntak av 2016 har bidraget fra skatter vært negativt de siste 10 årene. Med mindre det er store endringer i beskatningen, vil bidraget fra skatter være negativt når realinntekten øker og positivt når realinntekten faller.

Husholdningenes formuesinntekter består i hovedsak av mottatt aksjeutbytte, renter på bankinnskudd samt beregnet avkastning på forsikringskrav, mens formuesutgiftene i stor grad består av gjeldsrenter. Formuesinntektene hadde en realnedgang på 32 prosent i 2016, og trakk ned disponibel realinntekt med 3,7 prosentpoeng. Den sterke veksten i 2015 og den kraftige nedgangen i 2016 skyldes i stor grad endrede skatteregler på aksjeutbytte. Lavere gjeldsrenter sørget for nedgang i formuesutgiftene for andre år på rad, og bidro i 2016 til å trekke opp disponibel realinntekt med 0,8 prosentpoeng.

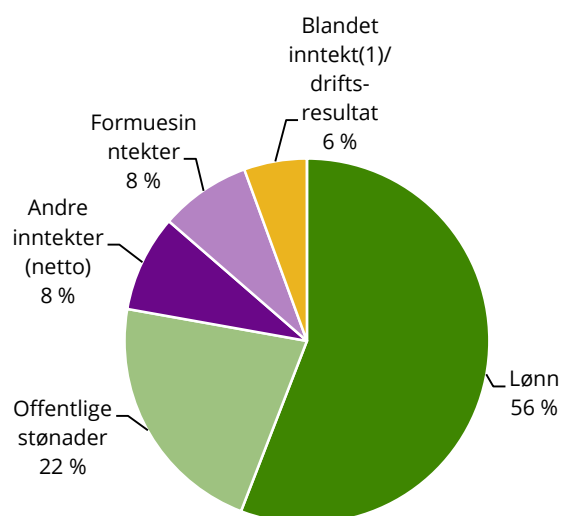
Inntektsfordelingen

For å beskrive inntektsutviklingen i ulike husholdningsgrupper benyttes informasjon fra Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Inntektsstatistikken dekker de fleste kontante inntekter som mottas av norske privathusholdninger. De siste tallene i denne statistikken er fra 2015.

Svak inntektsvekst blant husholdningene

Norske husholdninger hadde generelt en svak inntektsvekst fra 2014 til 2015. Median inntekt etter skatt for alle privathusholdninger var på 491 100 kroner i 2015 – en økning på 0,4 prosent fra året før målt i faste priser. Også i de to foregående årene har den årlige inntektsveksten vært relativt lav. Fra 2012 til 2015 har norske

Figur 6.1. Sammensetning av husholdningenes samlede inntekter. Prosentandel. 2016

Kilde Statistisk sentralbyrå.

husholdningers medianinntekt hatt en realvekst på 3,5 prosent.

Mens noen husholdningsgrupper økte sine inntekter i 2015, opplevde andre husholdningsgrupper en negativ inntektsutvikling. Sterkest inntektsvekst hadde par uten barn, der eldste person er 45-64 år, som økte sin medianinntekt med 0,5 prosent fra 2014 til 2015. Blant par uten barn der eldste person er 65 år og eldre var tilsvarende vekst 0,3 prosent. Størst inntektsnedgang hadde yngre par uten barn (eldste person under 45 år) med 0,7 prosent. Også blant enslige forsørgere, småbarnsfamilier (yngste barn 0-6 år) og aleneboende gikk medianinntekten noe ned fra 2014 til 2015 målt i faste priser.

Ser vi på inntektsutviklingen i et litt lengre tidsperspektiv, fra 2010-2015, har medianinntekten til norske husholdninger økt med 10,1 prosent målt i faste priser. Det er klare forskjeller mellom ulike husholdningstypers inntektsutvikling i denne perioden. De eldste husholdningene har økt inntektene mest. Par uten barn, der eldste person er 65 år eller eldre, hadde en medianinntekt som var 18 prosent høyere i 2015, sammenlignet med hva tilsvarende husholdningstype hadde i 2010. Også enslige pensjonister og par uten barn, der eldste person er i alderen 45-64 år, har økt inntektene klart mer enn alle husholdningene sett under ett. Pensjonsreformen som gjør det mulig å kombinere arbeid og pensjon uten avkortning av pensjonen, gode trygdeoppgjør og nye pensjonistkull med høyere tilleggspensjoner, har bidratt til den gode realveksten i husholdningsinntekten for pensjonistene.

Gruppene med svakest realvekst i husholdningsinntektene fra 2010 til 2015 er yngre par uten barn og enslige forsørgere med en realvekst i medianinntekten på henholdsvis 2,2 og 5,2 prosent.

Inntektsutviklingen blant barnefamiliene har vært svakere de siste årene sammenlignet med flere andre

husholdningsgrupper. Det er først og fremst barnefamilieene med de yngste barna som ikke har holdt tritt med den generelle inntektsveksten i samfunnet. Fra 2010 til 2015 økte medianinntekten blant par med yngste barn i alderen 0-6 år med 7,8 prosent i faste priser. En SSB-rapport som ble publisert i fjor viser at i motsetning til på 1990-tallet, har husholdninger med barn hatt en svakere inntektsutvikling på 2000-tallet enn husholdninger uten barn (Epland og Kirkeberg 2016).¹

Inntektsulikheten øker

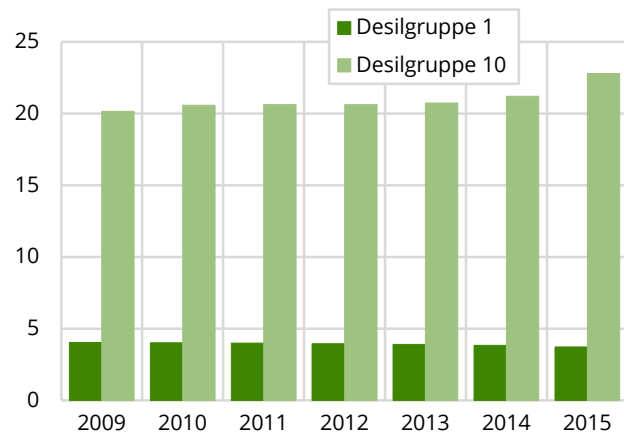
SSBs inntektsstatistikk for husholdninger viser at inntektsulikheten økte betydelig i 2015. Målt ved den såkalte Gini-koeffisienten, økte ulikheten i husholdningenes inntekt etter skatt per forbruksenhet fra 0,247 i 2014 til 0,263 i 2015. Dette er den sterkeste økningen i ulikhet på ti år. Det er hovedsakelig en betydelig økning i mottatt aksjeutbytte som forklarer økningen i den observerte inntektsulikheten. I 2015 mottok husholdningene 83 milliarder kroner i aksjeutbytte, nesten dobbelt så mye som året før (43 mrd.). Aksjeutbytte er imidlertid en svært skjevfordelt inntekt der nesten alt utbytte mottas av husholdningene med de høyeste inntektene. I 2015 mottok for eksempel de fem prosentene av befolkningen med høyest husholdningsinntekt 86 prosent av alt aksjeutbytte. De store utbytteutbetalingene i 2015 skyldes for en stor del skattetilpasninger, som følge av varslede endringer i beskatningen av slike inntekter i 2016.

En metode for å studere hvordan inntektene er fordelt i samfunnet er å sortere hele befolkningen etter størrelsen på inntekt etter skatt per forbruksenhet. Det vil si at husholdningsinntekten korrigeres for størrelse og sammensetning, og deretter deles inn i for eksempel ti like store grupper, kalt desiler. Ulikheten øker først og fremst ved at husholdningene med de høyeste inntektene disponerer en større andel av inntektene. I 2015 mottok tidelen av befolkningen med de høyeste inntektene 22,8 prosent av all inntekt. Tilsvarende andel i 2014 var på 21,2 prosent, og 20,7 prosent i 2013. På den annen side disponer tidelen med lavest inntekt en noe mindre andel av de totale inntektene. I 2015 var denne andelen på 3,7 prosent, en nedgang fra 3,8 prosent i 2014 og 3,9 prosent i 2013.

Større avstand mellom toppen og bunnen av inntektsfordelingen

Også i et lengre tidsperspektiv har inntektsforskjellene økt, selv om denne utviklingen ikke har vært kontinuerlig. Det byr imidlertid på problemer å måle utviklingen i ulikhet over tid på grunn av endringer i skattesystemet som har funnet sted, som igjen påvirker datagrunnlaget. Dette gjelder i særlig grad for husholdningene med de aller høyeste inntektene, der en stor andel av inntektene består av kapitalinntekter og næringsinntekter. For eksempel fører ofte varslede endringer i

Figur 6.2. Andel av totalinntekten som disponeres av ulike inntektsklasser¹ (desiler). Husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). Prosent

¹ Personer i studenthusholdninger er utelatt.

Kilde: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger.

beskatningen av aksjeutbytte til at svært mye utbytte utbetales årene før slike skatteendringer trer i kraft. Dette var tilfelle i 2015 og i enda større grad i 2004 og 2005. For i noen grad å ta hensyn til slike endringer, kan det være hensiktsmessig å benytte ulikhetsmål som er mindre følsomme for hva som skjer i halene av inntektsfordelingen. Ett slikt ulikhetsmål er forholds-tallet mellom P90 og P10 (P90/P10). P90 vil være inntekten til den personen i befolkningen som har en husholdningsinntekt høyere enn 90 prosent av befolkningen, mens P10 da vil være inntekten til den personen med en husholdningsinntekt lavere enn 90 prosent av befolkningen. Ved å benytte dette målet tar en ikke hensyn til inntektene til de 10 prosentene av befolkningen med de aller høyeste husholdningsinntektene, der f.eks. nesten alt aksjeutbytte havner, og heller ikke de 10 prosentene av befolkningen med de aller laveste inntektene hvor det er flere utfordringer med å måle inntektene, blant annet på grunn av problemer med å kartlegge den faktiske husholdningssituasjonen. Vedrørende måleproblemer i den øvre halen av den personlige inntektsfordelingen vises det også til Alstadsæter m.fl. (2016).²

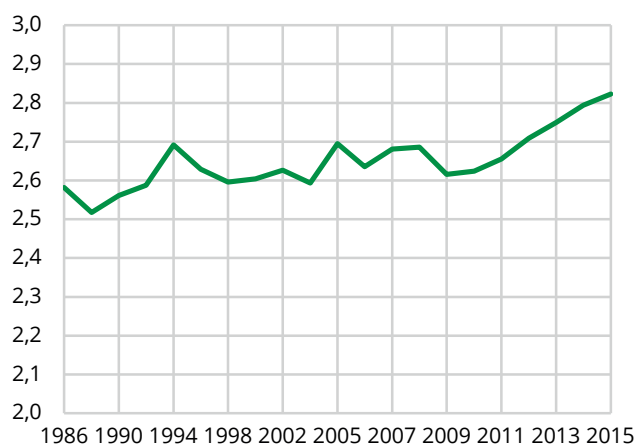
Ut i fra dette ulikhetsmålet ser vi at på slutten av 1980-tallet hadde personen i persentil 90 (P90) en inntekt som var 2,5 ganger større enn inntekten til den som var i persentil 10 (P10). Vi ser at ulikheten økte fram mot midten av 1990-tallet da dette forholdstallet økte til 2,7. Dette var en periode preget av økonomiske vansker, med svært høy arbeidsledighet og svak inntektsvekst for husholdningene. I takt med bedre tider etter 1995, faller også ulikheten til om lag 2,6.

Etter årtusenskiftet øker inntektsulikheten og P90/P10 øker nå på nytt til 2,7, før den faller fra 2008 og

¹ Jon Epland og Mads Ivar Kirkeberg (2016): Barnefamiliens inntekter, formue og gjeld 2004-2014, Rapport 2016/11, Statistisk sentralbyrå.

² Alstadsæter, A, Jacob, M., Kopczyk, W. & Telle, K. (2016): Accounting for business income in measuring top income shares, Discussion Paper 837, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.3. Forholdstallet mellom inntektene til personene i persentil 90¹ (P90) og persentil 10 (P10). Husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala). 1986-2015

¹ Personer i studenthusholdninger er utelatt.
Kilde: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger

til 2009. Denne nedgangen må ses på bakgrunn av finanskrisen som i større grad påvirket inntekten til de med høye inntekter enn de med lave. Etter 2010 øker forholdstallet mellom P90 og P10 hvert år fram til 2015 og ligger nå på i overkant av 2,8, som er den største inntektsulikheten målt ved dette ulikehetsmålet.

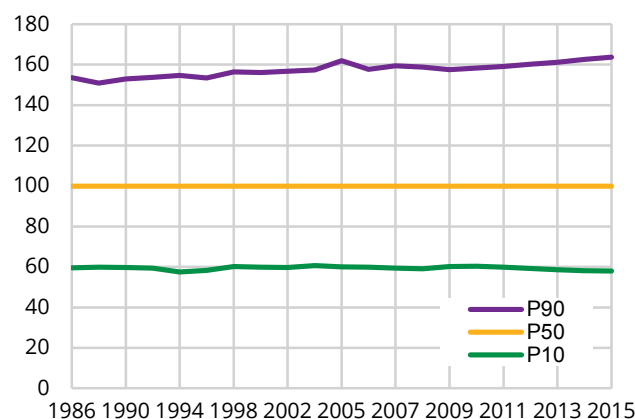
Høyinntektshusholdningene drar i fra

En viktig forklaring på den økte ulikheten er at husholdningene med de høyeste inntektene drar i fra resten av befolkningen. De siste årene har i tillegg inntektsveksten til husholdningene med de laveste inntektene vært noe mindre enn i resten av befolkningen, noe som også bidrar til større ulikhet. Figur 6.4 viser hvor stor inntekten til henholdsvis P90 og P10 er i forhold til medianinntekten i befolkningen, over tid. Det går klart fram av figuren at P90 helt siden slutten av 1980-tallet har økt sterkere enn medianinntekten i befolkningen. Mens P90 på slutten av 1980-tallet lå på et nivå som var 50 prosent høyere enn medianinntekten, ligger P90 i 2015 på et nivå som er 64 prosent høyere enn medianinntekten. Husholdningene med de laveste inntektene (P10) holdt for en stor del tritt med den generelle inntektsveksten i samfunnet (medianen) fram til om lag 2011. I denne perioden lå P10 på et nivå tilsvarende 60 prosent av medianinntekten. De siste årene har imidlertid P10 økt noe saktere enn medianinntekten, og ligger i 2015 på et nivå tilsvarende 58 prosent av denne.

Innvandringen forklarer en del av den økte inntektsulikheten

Inntektsulikheten er langt større blant personer med innvandrerbakgrunn enn i den øvrige befolkningen. Blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre var for eksempel ulikehetsmålet P90/P10 på hele 3,7 i 2015, sammenlignet med 2,6 i den øvrige befolkningen (se figur 6.5). Utviklingen i innvandrerbefolkningen med hensyn til landbakgrunn, innvandringsgrunn, botid, og hvor godt man lykkes med integreringen vil påvirke inntektsfordelingen. Mye av den store inntektsulikheten

Figur 6.4. Forholdstallet mellom P90 og P50 (medianen), og mellom P10 og P50 (medianen). P50=100. Husholdningens inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU-skala), for personer¹. 1986-2015

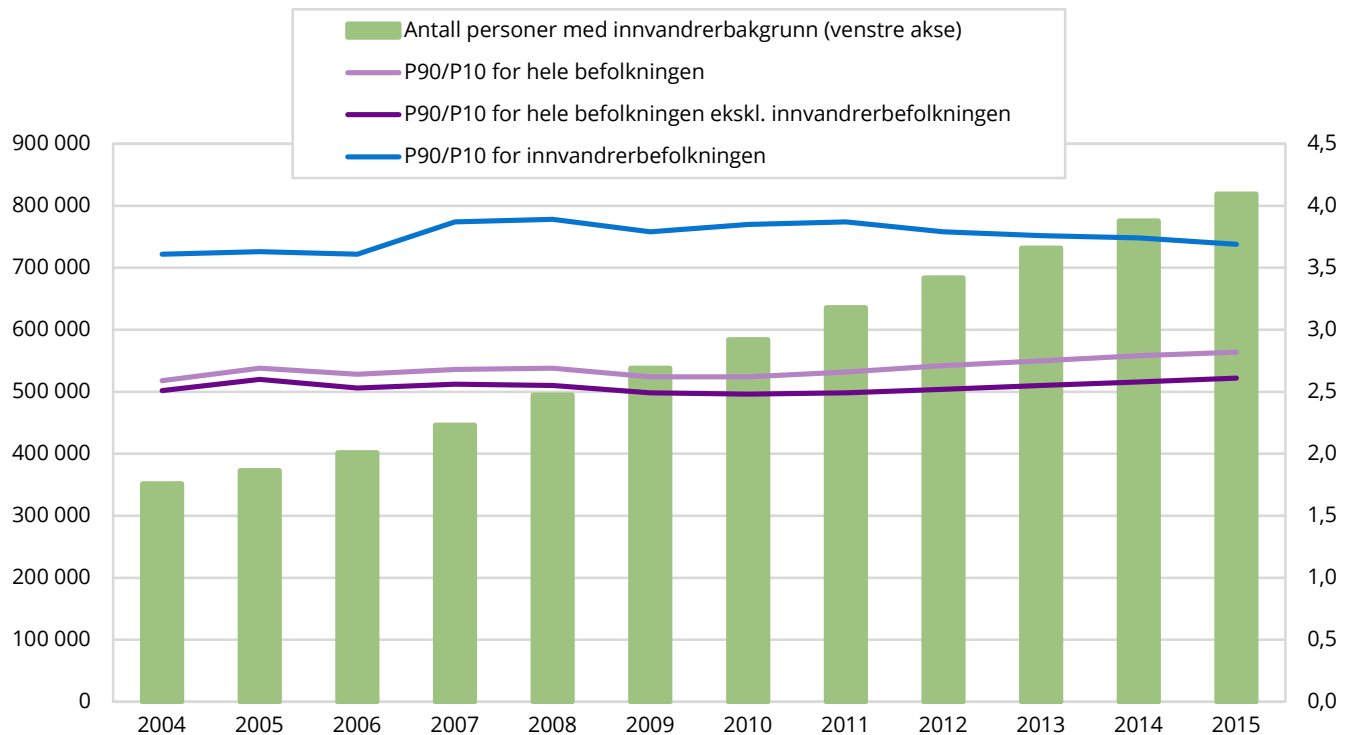

¹ Personer i studenthusholdninger er utelatt.
Kilde: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger

blant innvandrere kan forklares med en relativt høy andel innvandrere med svak yrkestilknytning, lav inntektsmobilitet og store husholdninger med mange å forsørge. Mange som har kommet til landet som flyktninger står utenfor både arbeidsmarkedet og trygde-systemet, og mottar ulike typer overføringer som ikke kompenserer for manglende yrkesinntekter og pensjoner/trygd. Samtidig viser også inntektsstatistikken at mange arbeidsinnvandrere har inntekter som plasserer dem langt ned i fordelingen. Den største innvandrergruppen i Norge, arbeidsinnvandrere fra Polen, har selv etter mange års botid et inntektsnivå som er lavere enn i befolkningen generelt. Inntektsstatistikken viser at personer med innvandrerbakgrunn blir stadig mer overrepresentert helt nederst i inntektsfordelingen. Fra 2004 til 2015 ble andelen personer med innvandrerbakgrunn mer enn fordoblet, fra 23,1 prosent til 47,6 prosent, i desil 1 – det vil si blant de ti prosent av befolkningen med lavest inntekt.

Den betydningen innvandrerbefolkningen har på inntektsfordelingen, kan belyses ved å sammenligne inntektsfordelingen med og uten denne gruppen. Figur 6.5 viser utviklingen i ulikehetsmålet P90/P10 for årene 2004-2015 for hele befolkningen sammenlignet med de som ikke har innvandrerbakgrunn. I 2004 utgjorde innvandrerbefolkningen drøyt 350 000 personer. I 2015 har denne delen av befolkningen økt til nesten 820 000 personer. Figuren viser at inntektsulikheten målt ved P90/P10 er lavere når innvandrerbefolkningen utelates, og at innvandringen har bidratt til den økte inntektsulikheten de siste årene. I 2004 var inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og 10 (P90) 2,59 ganger høyere enn inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og 2 (P10), når vi ser på hele den bosatte befolkningen. Utelates personer med innvandrerbakgrunn reduseres dette forholdstallet til 2,51 i 2004. Forskjellen mellom de to grafene i figuren har økt i takt med den voksende innvandrerbefolkningen. I 2015 var P90/P10 på 2,82 for hele befolkningen

Figur 6.5. Forholdstallet mellom inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 9 og 10 (P90) og inntekten til den personen som befinner seg mellom desil 1 og 2 (P10). Hele befolkningen og hele befolkningen eksklusive personer med innvandrerbakgrunn¹. 2004-2015

¹ Personer som har innvandret til Norge og norskfødte med innvandrerforeldre. Personer i studenthusholdninger er utelatt.

Kilde: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Statistisk sentralbyrå.

og 2,61 for befolkningen uten innvandrerbakgrunn – på nivå med hele befolkningen 12 år tidligere. Men selv om økningen i innvandrerbefolkningen ser ut til å forklare mye av økningen i inntektsulikheten de siste årene, går det likevel fram av figuren at selv om vi utelater innvandrerbefolkningen har likevel ulikheten målt med P90/P10 økt hvert år siden 2010.

6.2. Konsum og sparing i husholdninger

Foreløpige tall viser at husholdningenes konsum var på 1336 milliarder kroner i 2016. Det er 63 milliarder, eller 5 prosent, mer enn i 2015. Prisveksten for konsumet var ifølge nasjonalregnskapet på 3,3 prosent i samme periode. Dette medførte en volumvekst på 1,6 prosent i 2016, mot 2,1 i 2015.

Svak vekst i husholdningenes konsum

Varekonsumet regnet i volum var uendret fra 2015 til 2016. I 2015 økte varekonsumet med 1 prosent, og man må helt tilbake til 2009 for å finne en lavere vekst i varekonsumet. Etter stort sett å ha falt siden 3. kvartal 2015, økte imidlertid varekonsumet med 0,6 prosent i 4. kvartal 2016. Økte bilkjøp bidro da til over halvparten av oppgangen i varekonsumet. For 2016 totalt trakk økt konsum av mat og drikkevarer og elektrisitet opp varekonsumet med henholdsvis 0,4 og 0,2 prosentpoeng. Det var nedgang i blant annet konsumet av møbler, hvitevarer mv., og denne gruppen trakk ned varekonsumet med 0,3 prosentpoeng.

Tabell 6.2. Utviklingen i husholdningers og ideelle organisasjoners konsum fordelt på hovedgrupper. Volum- og prisendring fra foregående år i prosent

	Mrd. kroner 2016	Volumendring		Prisendring	
		2015	2016	2015	2016
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 407,0	2,1	1,6	2,3	3,3
Konsum i husholdninger	1 335,9	2,1	1,6	2,2	3,3
Varekonsum	614,6	1,0	0,0	2,2	3,8
Tjenestekonsum	649,6	3,5	3,3	1,3	2,7
Hushold. konsum i utlandet	115,4	2,9	3,6	7,7	3,6
Utlendingers konsum i Norge	-43,7	10,3	7,8	1,9	2,8
Konsum i ideelle organisasjoner	71,1	2,2	0,7	3,7	2,8

¹ Nivå tall i løpende priser.

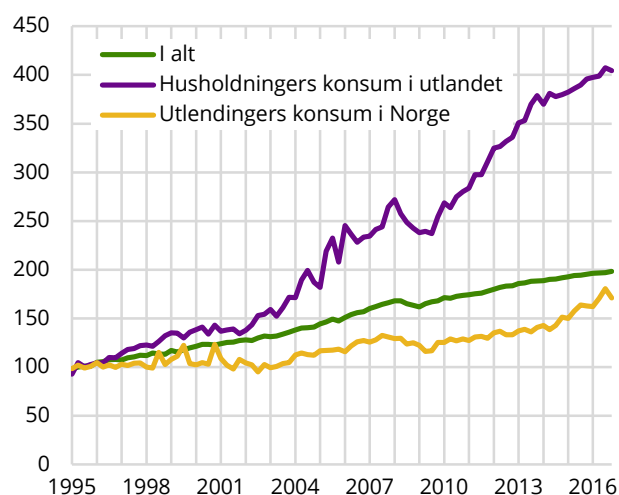
² Negativt fortegn markerer at denne størrelsen skal trekkes fra de øvrige komponentene.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tjenestekonsumet økte med 3,3 prosent, målt i faste priser. Det var oppgang i nesten alle konsumgruppene, men det var særlig hotell- og restauranttjenester og passasjertransport som bidro til veksten.

Norske husholdningers konsum i utlandet hadde en oppgang på 3,6 prosent i 2016. Veksten er noe høyere enn i 2015, da den var 2,9 prosent, men den er fortsatt lav sammenlignet med den høye veksten i 2010-2013.

Figur 6.6. Konsum i husholdninger. Sesongjustert. Volumindeks. 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Lavere sparing

Sparing defineres som husholdningenes disponible inntekt fratrukket konsumutgiftene og korrigert for husholdningenes sparing i pensjonsfond.

Husholdningenes sparing er for 2016 beregnet til 105 milliarder kroner, som er om lag 50 milliarder lavere enn året før. I 2015 var imidlertid sparingen svært høy, og nivået i 2016 lå om lag på gjennomsnittet av sparingen i 2013 og 2014. Sparing per innbygger var rundt 20 000 kroner. Spareraten er foreløpig anslått til 7,3 prosent.

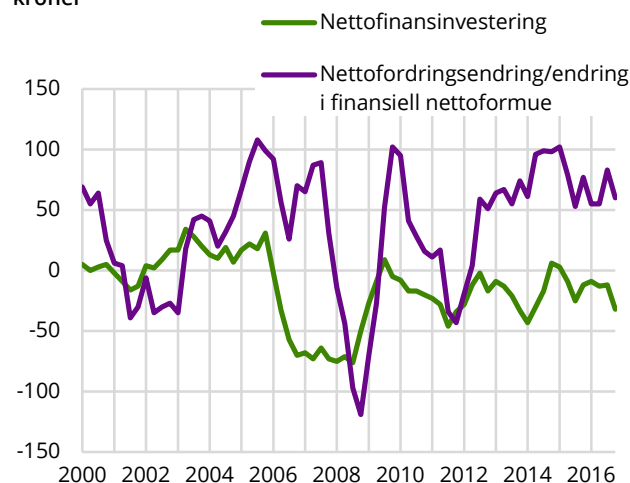
6.3. Formue og gjeld

Hovedbildet i husholdningenes finansregnskap for 2016 var preget av avtakende finansielle investeringer og om lag samme gjeldsutvikling som året før. De foreløpige tallene i tabell 6.3 viser at husholdningenes nettofinansinvesteringer falt fra -12 milliarder kroner i 2015 til -32 milliarder kroner i 2016. Nettofinansinvesteringene beregnes som differansen mellom investeringene i finansielle eiendeler og økning i gjeld. I 2016 utgjorde husholdningenes finansielle investeringer om lag 143 milliarder kroner, mens de samlede lånetransaksjonene økte gjelda med om lag 175 milliarder kroner. Lånetransaksjonene omfatter opptak av ny gjeld fratrukket avdrag på gammel gjeld pluss påløpte men ikke betalte gjeldsrenter.

Nettoformuen øker selv om nettofinansinvesteringene er negative

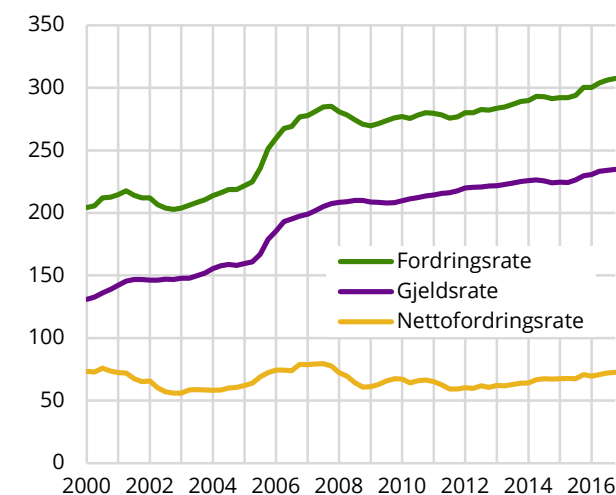
Den finansielle nettoformuen til norske husholdninger økte med 59 milliarder kroner i 2016. Selv om nettofinansinvesteringene var negative økte likevel finansformuen som følge av nettogevinstene i valuta- og verdipapirmarkedene. Nettogevinstene utgjorde 92 milliarder kroner i 2016 som er litt høyere enn gevinstene i 2015. Den finansielle nettoformuen har steget hvert år siden 2012 (se figur 6.7) og ved utgangen av 2016 ble

Figur 6.7. Husholdningene. Nettofinansinvesteringer og nettofordringsendring, sum fire siste kvartaler. Milliarder kroner

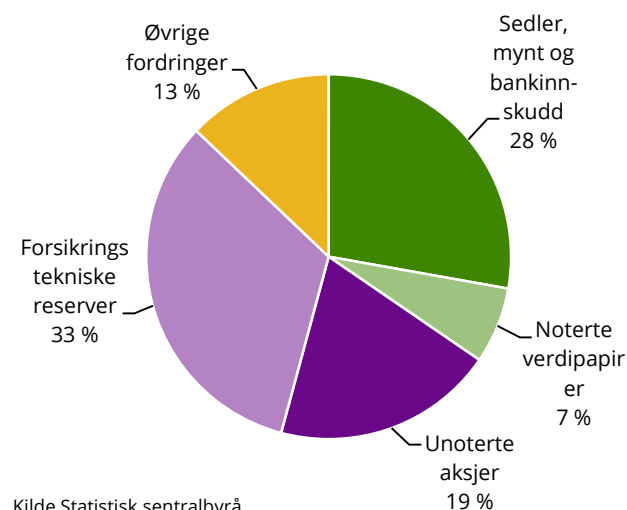
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.8. Fordringer, gjeld og nettofordringer i prosent av disponibel inntekt. Sesongjusterte tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 6.9. Husholdningene. Fordringenes sammen-setning ved utgangen av 2016. Prosentandeler av samlede fordringer

Kilde Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6.3. Finansregnskap for husholdningene. Milliarder kroner

	Beholdninger ved utgangen av året		Transaksjoner		Andre endringer		Vekst ¹ , endring ² og rater ³ i prosent	
	2015	2016*	2015	2016*	2015	2016*	2015	2016*
Finansielle eiendeler / fordringer	4 055	4 291	166	143	92	93	4,4	3,5
Sedler, mynt og bankinnskudd	1 140	1 193	66	53	0	0	6,1	4,7
Omsettelige gjeldspapirer	12	13	3	2	-1	-1	26,4	19,3
Aksjer	889	958	-1	-3	59	71	-0,1	-0,3
Verdipapirfondсандeler	150	162	9	4	9	8	7,0	2,6
Forsikringstekniske reserver	1 325	1 412	71	81	3	6	5,6	6,1
Utlån, annen egenkapital og andre fordringer	539	553	19	5	21	9	3,9	0,8
Gjeld	3 120	3 297	178	175	3	2	6,1	5,6
Utlån fra banker og kredittforetak	2 478	2 648	155	173	2	-2	6,7	7,0
Utlån fra andre sektorer	471	484	13	13	0	0	2,9	2,9
Annen gjeld	171	164	10	-11	2	4	6,5	-6,5
Nettofordringer/nettofinansinvestering/netto gevinster mv.	935	994	-12	-32	89	92		
Memo								
Fordringer per innbygger, kroner	778 000	816 000					5,8	4,9
Gjeld per innbygger, kroner	598 000	627 000					5,2	4,8
Nettofordringer per innbygger, kroner	180 000	189 000					8,0	5,5
Fordringsrate, sesongjustert							300,4	307,5
Gjeldsrate, sesongjustert							229,7	234,8
Nettofordringsrate, sesongjustert							70,7	72,7

¹ Vekstratene er beregnet som transaksjoner i prosent av beholdninger ved utgangen av året før.

² Prosentendring i fordringer, gjeld og nettofordringer per innbygger fra året før.

³ Rater / andeler i prosent av disponibel inntekt for fordringer, gjeld og nettofordringer.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

nettoformuen beregnet til 994 milliarder kroner. Dette utgjør vel 189 000 kroner per innbygger i Norge.

Gjelda øker fortsatt raskere enn inntektene

Nettoformuen eller nettofordringene beregnes som fordringer fratrukket gjeld. Fordringene summerte seg til 4 291 milliarder kroner ved utgangen av 2016 og de største finansobjektene på balansen er bankinnskudd, aksjer og forsikringstekniske reserver. Høy lånegjeld til banker og kredittforetak trekker imidlertid nettofordringene ned og husholdningenes gjeld utgjorde 3 297 milliarder kroner ved utgangen av 2016.

Endringene i husholdningenes finansielle stilling er illustrert i figur 6.8. Figuren viser fordringer, gjeld og nettofordringer i prosent av disponibel inntekt (sesongjusterte rater). Ved utgangen av 2016 ble fordringsraten beregnet til 307,5 prosent av inntektene som er 7,1 prosentpoeng høyere enn ved utgangen av 2015. Gjeldsraten steg med 5,1 prosentpoeng til 234,8 prosent av inntektene, mens nettofordringsraten steg med 2,0 prosentpoeng til 72,7 prosent av inntektene. Utviklingen i gjeldsraten reflekterer at gjelda fortsatte å øke raskere enn husholdningenes disponible inntekter i 2016.

Veksten i innskuddene avtar

Sammensetningen av husholdningenes fordringer ved utgangen av 2016 er illustrert i figur 6.9. I figuren er de finansielle instrumentene fordelt mellom seks objektsgrupper og figuren viser gruppenes prosentandeler

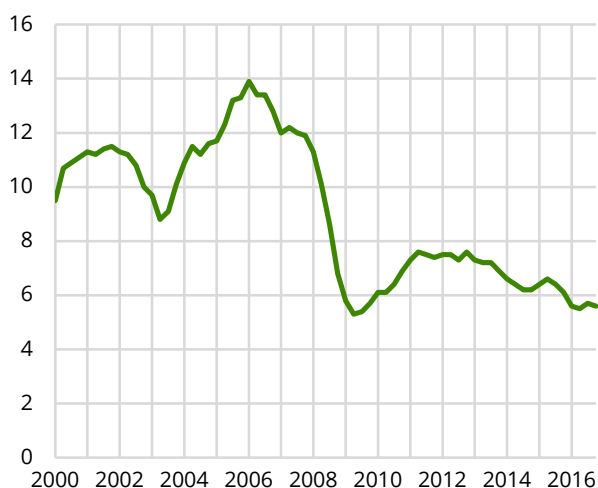
av de samlede fordringene. Av figuren fremgår det at sedler, mynt og bankinnskudd har den nest høyeste andelen med 28 prosent. Bankinnskudd mv hadde tidligere den høyeste andelen, men andelen har falt noe de siste 20 årene som følge av en lang periode med lavt rentenivå og et stadig bredere finansielt produktspekter som har gitt husholdningene nye muligheter for alternativ plassering av ledige midler.

Utviklingen i Norge i årene etter finanskrisen tyder imidlertid på at husholdningene har vært forsiktige og har plassert ledige midler i trygge bankinnskudd fremfor å investere midlene i mer risikoutsatte finansielle instrumenter. Av tabell 6.3 framgår det at bankinnskuddene vokste moderat med 4,7 prosent i 2016 (transaksjoner i 2016 som prosent av utgangsbalansen i 2015). Dette er 1,4 prosentpoeng lavere enn i 2015, men høyere enn veksten i de samlede fordringene som var 3,5 prosent i 2016.

Reserver i livs- og pensjonsforsikring er størst

Den høyeste fordringsandelen har forsikringstekniske reserver med om lag 33 prosent av balanseverdien. Forsikringstekniske reserver omfatter reserver i skade-, livs- og pensjonsforsikringer utenom statlige tjenestepensjoner og pensjonsordningene i folketrygden. Disse reservene forvaltes av forsikringsselskapene og pensjonskassene og de inngår sammen med andre finansielle eiendeler på aktivasiden av husholdningenes konto. Opptjente pensjonsrettigheter i ikke-fonderte ordninger som forvaltes Statens pensjonskasse og

Figur 6.10. Husholdningene. Vekst i samlet gjeld siste fire kvartaler. Prosent

Kilde Statistisk sentralbyrå.

folketrygden tallfestes ikke i finansregnskapet (se boks om det norske pensjonssystemet i kapittel 5).

Reservene i skadeforsikring omfatter forhåndsbetalt premie og ikke-avsluttede skadeoppgjør hvor kundene har fordringer på selskapene i form av erstatninger som ennå ikke er utbetalt. Disse reservene utgjør bare 3 prosent av de totale reservene på husholdningenes konto. De forsikringstekniske reservene i livs- og pensjonsforsikring omfatter midler avsatt i individuelle kontrakter og kollektive ordninger og utgjør henholdsvis 10 og 87 prosent av de totale reservene.

De forsikringstekniske reservene bidro sammen med innskuddene til å trekke opp veksten i de samlede fordringene i 2016. Veksten i reservene er beregnet til 6,1 prosent som er opp fra 5,6 prosent i 2015.

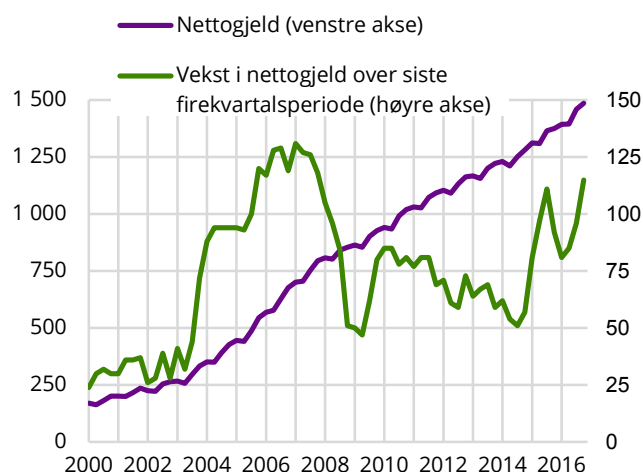
Investeringene i noterte verdipapirer uteblir

Noterte verdipapirer omfatter sertifikater, obligasjoner, børsnoteerte aksjer og verdipapirfondsandeler. Verdipapirenes andel av totale fordringer var 7 prosent ved utgangen av 2016 og dette er en lav andel når vi sammenligner med andre land (se kapittel 6.4). Forholdet reflekterer at norske husholdningers investeringer i noterte verdipapirer har vært svært beskjedne i lang tid. Selv om husholdningene både kjøpte omsettelige gjeldspapirer og nettotegnet verdipapirfondsandeler viser tabell 6.3 at de investerte beløpene var lave i 2016. Netto kjøp av børsnoteerte aksjer er anslått til 0,2 milliarder kroner det siste året som er en økning fra 2015 da husholdningene netto solgte noterte aksjer for 0,6 milliarder kroner.

Netto salg av aksjer

Unoterte aksjer er aksjer som ikke omsettes regelmessig på børs. De unoterte aksjenes andel av de samlede fordringene utgjorde hele 19 prosent ved utgangen av 2016. Forklaringen er at aksjene representerer husholdningenes eierandeler i de mange små og mellomstore

Figur 6.11. Husholdningene. Nettogjeld til banker og kredittforetak og vekst i nettogjelden. Milliarder kroner

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

ikke-børsnoterte aksjeselskapene. Blant selskapene i denne gruppen finner vi vi også familieeide holdingselskaper som forvalter betydelige eierinteresser og aksjeposter i store konsern og lignende eierstrukturer. Eierne av unoterte aksjer finnes i stor grad i et mindre antall husholdninger med høye inntekter og høy formue. I 2016 solgte disse husholdningene unoterte aksjer for 2,7 milliarder kroner mot et netto salg på 0,5 milliarder kroner i 2015.

Oppsummert for aksjeobjektet samlet er hovedbildet et nettosalg av aksjer både i 2015 og 2016. Det siste året solgte husholdningene aksjer for nesten 3 milliarder kroner som gir en vekst på -0,3 prosent fra året før.

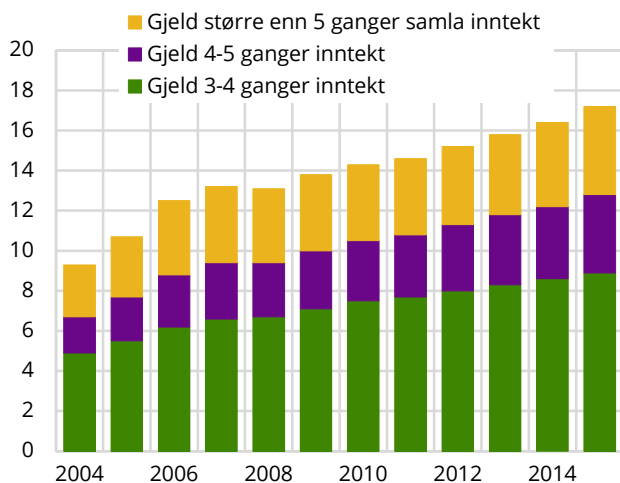
Øvrige fordringer har en andel på 13 prosent av fordringene totalt. Øvrige fordringer omfatter utlån fra husholdningene, eierandeler i andre selskaper enn aksjeskaper, finansiell verdi av fast eiendom i utlandet, skattefordringer og andre kortsiktige fordringer. Det er særlig skattefordringene og verdien av fast eiendom i utlandet som trekker andelen opp (om lag 50 prosent av øvrige fordringer).

Gjeldsveksten faller svakt

Husholdningenes gjeldsvekst viser et lite fall det siste året, og vekstraten for 2016 ble beregnet til 5,6 prosent som er 0,5 prosentpoeng lavere enn den beregnede vekstraten for 2015. Figur 6.10 viser at gjeldsveksten, etter finanskrisen, nådde et foreløpig toppunkt i 4. kvartal 2012 og at den har avtatt etter dette. I 2016 har gjeldsveksten ligget i overkant av 5,5 prosent i alle fire kvartalene.

Utviklingen i husholdningenes lånegjeld med pant i bolig avvek noe fra den generelle gjeldsutviklingen. I 2016 ble vekstraten for boliglånene beregnet til 6,6 prosent som er 0,2 prosentpoeng høyere enn veksten i boligkjøp i 2015 som ble beregnet til 6,4 prosent. Veksten i boliglånene økte med 0,3 prosentpoeng i

Figur 6.12. Andelen husholdninger med samla gjeld større enn 3 ganger samla inntekt. 2004-2015. Prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

løpet av de tre første kvartalene av 2016, men falt marginalt mot slutten av året.

Gjeldsveksten påvirkes blant annet av renteutviklingen og av utviklingen i boligmarkedet. I gjennomsnitt falt rentene på nye boliglån til husholdningene med 0,07 prosentpoeng til 2,46 prosent i 2016. Samtidig steg boligprisene med 10,1 prosent og begge faktorene taler isolert sett for høy gjeldsvekst det siste året. I tillegg vil gjeldsveksten avhenge av tilgangen på kreditt. I følge Norges Banks utlånsundersøkelser endret bankene i liten grad sin kredittpraksis overfor husholdningene i 2016. Bankene rapporterte om et lite fall i låneetterspørselen fra husholdningene i 1. kvartal, mens låneetterspørselen økte i de tre siste kvartalene av 2016.

Veksten i nettogjelden til banksektoren tiltar

Banker og kredittforetak er de to enkeltsektorene med de største fordrings- og gjeldsforholdene overfor husholdningene. Banksektoren (banker og kredittforetak) har alltid vært den viktigste kredittkilden for husholdningene, og forholdet illustreres av banksektorens andel av husholdningenes totale gjeld som ble beregnet til 80 prosent ved utgangen av 2016. Tradisjonelt har norske husholdninger også hatt en stor andel av sin finansielle formue i bankinnskudd og gjennom dette har husholdningene i makro finansiert en betydelig andel av sin egen låneetterspørsel hos bankene.

Husholdningenes nettogjeld til banksektoren kan beregnes som lån pluss annen gjeld fratrukket bankinnskudd pluss andre fordringer. Nettogjelda til banksektoren er beregnet til 1 486 milliarder kroner ved utgangen av 2016, og gjelda økte med 115 milliarder kroner det siste året. Til sammenligning økte nettogjelda med 92 milliarder kroner i 2015. Utviklingen er illustrert i figur 6.11 og forklares av at økningen i bankinnskuddene avtok i løpet av 2016, mens økningen i gjelda til husholdningene tiltok sammenlignet med året før.

Utvikling i gjeldens fordeling på ulike husholdningsgrupper

Gjeldsbelastningens fordeling er viktig for å kartlegge husholdningenes sårbarhet i forhold til renteøkninger. Informasjon om hvordan gjelden fordeler seg hentes fra inntektsstatistikken, og bygger på opplysninger fra ligningen. De siste tallene er fra 2015.

Stadig flere husholdninger har en relativt høy gjeldsgrad. I tiårsperioden 2005-2015 økte gjennomsnittlig samlet inntekt for husholdningene med 48 prosent i nominell verdi, mens gjelden i samme periode økte med 85 prosent. Det skal nevnes at 2005 var et litt spesielt år inntektsmessig, med store kapitalinntekter på grunn av skattetilpasninger. Vi ser imidlertid den samme tendensen allerede fra 2004, med vekstrater henholdsvis 66 og 106 prosent. I 2005 hadde 23,9 prosent av husholdningene en gjeld som var minst dobbelt så stor som samlet husholdningsinntekt før skatt. Denne andelen økte til 32,5 prosent i 2015. Andel husholdninger hvor gjelden utgjorde mer enn tre ganger samlet inntekt har økt fra 10,7 prosent til 17,2 prosent i tiårsperioden. I 2005 var 18,2 prosent av husholdningene gjeldfrie. Denne andelen har sunket gradvis til 15,6 prosent i tiårsperioden.

Den yngre delen av befolkningen har høyest gjeld i forhold til inntekt. Dette skyldes både låneatferd og inntektsnivå. De yngre tar opp stor gjeld til førstegangs boligkjøp, samtidig som yrkesinntekten er lavest i begynnelsen av yrkeslivet. Studenter er holdt utenfor i denne statistikken. Andelen husholdninger med gjeld som er større enn tre ganger inntekten har økt mest for yngre par, par med små barn og aleneforeldre. Blant husholdningstypene med høyest gjeldsbelastning finner vi par med barn under 6 år, par uten barn der eldste person er under 30 år, samt aleneforeldre med barn 6-17 år. Innenfor disse husholdningstypene hadde i overkant av 30 prosent en gjeld som utgjorde mer enn tre ganger inntekten.

Blant husholdninger hvor hovedinntektstakeren er under 45 år, hadde 26,2 prosent av husholdningene en gjeld som utgjorde mer enn tre ganger inntekten i 2015. Tilsvarende andel var 16,1 prosent ti år tidligere. Blant husholdninger hvor hovedinntektstaker er over 54 år, hadde 5,1 prosent gjeld som var mer enn tre ganger inntekten i 2005. Denne andelen har økt til 8,5 prosent i tiårsperioden.

I figur 6.12 har vi ikke tatt hensyn til inntektsnivå og at husholdningene varierer i størrelse. Dette påvirker deres evne til å betjene gjeld. Husholdninger med lav inntekt etter skatt per forbruksenhet har rimeligvis en relativt lav andel av total gjeld i husholdningene, siden deres låneevne er relativt liten. Men disse husholdningene hadde også en lavere andel av samlet gjeld i 2015 sammenlignet med 2005. De 20 prosent av husholdningene med lavest inntekt hadde 5,9 prosent av husholdningers totale gjeld i 2015. Tilsvarende andel var 6,4 prosent ti år tidligere. De 20 prosent av husholdningene

Tabell 6.4. Ulike sårbarhetsindikatorer for norske husholdninger intervallfordelt etter nettoformue. Populasjonen utgjør husholdninger med likningsverdi på primærbolig, 2015

Husholdningens beregnede nettoformue	Antall husholdninger	Andel med samla gjeld større enn 3 ganger samla inntekt	Andel med samla gjeld større enn 5 ganger samla inntekt	Andel der renteutgifter overstiger 15 prosent av samla inntekt	Andel husholdninger med lavinntekt ¹	Gjennomsnittlig gjeld (kr)	Median gjeld (kr)
Alle husholdninger	1 586 813	21,9	5,0	8,1	5,6	1 660 900	1 306 100
Under 0	122 122	65,2	19,0	29,5	3,1	3 578 500	3 026 800
0 - 249 999	56 326	50,3	10,0	17,8	4,2	2 430 000	2 202 300
250 000 - 499 999	70 262	44,3	8,2	15,1	4,9	2 224 800	2 016 600
500 000 - 999 999	165 260	35,4	6,0	11,6	6,0	1 995 300	1 806 300
1 000 000 - 1 999 999	337 906	21,4	3,8	7,1	8,1	1 590 600	1 366 700
2 000 000 - 2 999 999	274 292	11,6	2,6	4,1	7,3	1 232 900	814 200
3 000 000 - 3 999 999	188 990	8,4	2,2	3,1	5,1	1 087 700	525 500
4 000 000 og oppover	371 655	8,2	2,9	3,3	3,3	1 330 200	430 200

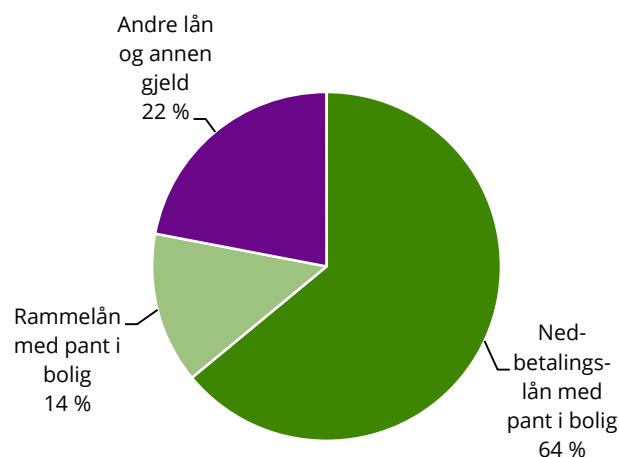
¹ Defineret ved at inntekt etter skatt per forbruksenhet for medlemmene av husholdningen er lavere enn 60 prosent av medianen for bosatte i Norge. EU-skala.

Kilde: Inntektsstatistikk for husholdninger (2015), Statistisk sentralbyrå.

med høyest inntekt etter skatt per forbruksenhet stod for 37,7 prosent av den totale gjelden i 2015, mot 38,2 prosent ti år tidligere. Samtidig som gjelden har økt har også realinntekten økt. Med økt realinntekt har husholdningene mer å gå på utover ”nødvendige utgifter”. Dette har betydning for husholdningenes evne til å betjene gjeld, samtidig som endringer i rentenivået påvirker låneevnen.

Ved å desilfordele husholdningene etter inntekt etter skatt per forbruksenhet, kan man derimot se tendenser til større gjeldsbelastning i bunnen av inntektsfordelingen. Andelen husholdninger med 5 ganger større gjeld enn samlet inntekt er størst i laveste desil, med nesten 11 prosent. Også andelen med renteutgifter over 15 prosent av samlet inntekt er størst i laveste desil, med hele 10 prosent.

I tillegg vil husholdninger kunne ha ulik grad av formue som også vil påvirke evnen til å betjene gjelden. Tabell 6.4 viser relativ størrelse på gjeld og renteutgifter for husholdninger med likningsverdi på primærbolig, fordelt på ulike beregnede nettoformuesintervaller. Årsaken til at man her har valgt å skille ut de 1 587 000 husholdningene som besitter primærbolig av den totale populasjonen på 2 317 000, er at disse i stor grad skiller seg ut ifra de øvrige ved å ha mye større gjeld uavhengig av størrelsen på nettoformuen samtidig som primærboligen ikke er det mest likvide formuesobjektet. Gjeldsraten målt både ved 3 og 5 ganger større gjeld enn samlet inntekt, viser gjennomgående større gjeldsbelastning dess lavere nettoformuen er. Av de husholdningene med primærbolig som har negative nettoformuer, hadde over 65 prosent 3 ganger og 19 prosent 5 ganger større gjeld enn samlet inntekt. Tilsvarende andeler for de med mellom 1 og 2 millioner i nettoformue var 21 og 4 prosent. Av de i underkant av 57 000 husholdningene med nettoformue under 500 000 kr og høy rentebelastning, er rundt 30 prosent enslige under 67 år, og nærmere 33 prosent par med barn under 18 år.

Figur 6.13. Husholdningene. Gjeldens sammensetning ved utgangen av 2016. Prosentandeler av total gjeld

Kilde Statistisk sentralbyrå.

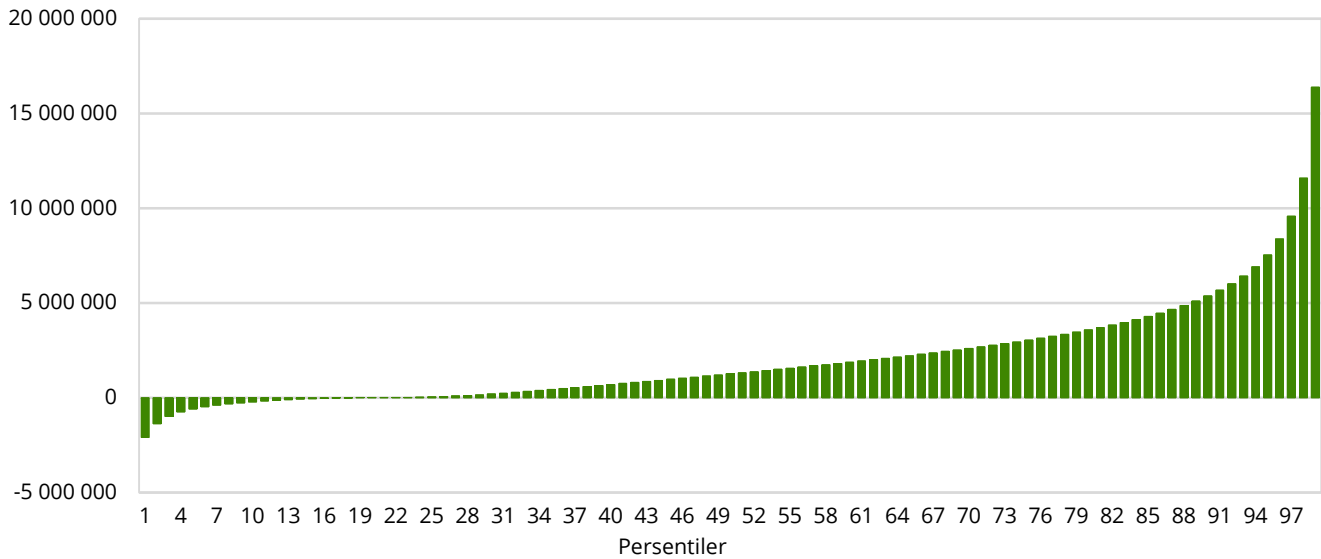
Rammelån med pant i bolig øker

Husholdningenes lån med pant i bolig utgjorde 2 594 milliarder kroner ved utgangen av 2016. Boliglånenes andel av samlet gjeld er beregnet til knapt 79 prosent, en andel som har økt fra om lag 63 prosent i 1995. Lån med pant i bolig er enten nedbetalingslån eller rammelån.

Nedbetalingslånene utgjorde 2 111 milliarder kroner ved utgangen av 2016. Figur 6.13 viser at nedbetalingslånenes andel utgjorde 64 prosent av husholdningenes samlede gjeld som er den samme andelen som ved utgangen av 2015.

Rammelånene skiller seg fra nedbetalingslånene ved at de er fleksible med hensyn til betaling av renter og avdrag. Dette har blant annet gjort rammelånene til en attraktiv finansieringskilde for kjøp av varige konsumgoder som for eksempel biler og fritidsbåter. Rammelånene utgjorde bare 2 prosent av samlet gjeld i 2005, mens andelen var nesten 19 prosent ved

Figur 6.14. Fordeling av nettoformue når beregnet markedsverdi på egen bolig inkluderes. Persentiler. 2015. Kroner

Kilde: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Statistisk sentralbyrå.

utgangen av 2011. I årene fram til 2015 stoppet imidlertid veksten opp, men det siste året har utestående rammelån økt med 35 milliarder kroner. Rammelånene utgjorde 483 milliarder kroner ved utgangen av 2016 og dette tilsvarer en andel på vel 14 prosent av samlet gjeld som er om lag samme andel som ved utgangen av 2015.

Husholdningenes realformue

Norske privathusholdningers realkapital hadde ved utgangen av 2015 en beregnet markedsverdi på 6 057 milliarder kroner i følge SSB sin inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Denne realkapitalen består først og fremst av boliger. I 2015 hadde boligene til norske privathusholdninger en antatt markedsverdi på 5 629 milliarder kroner. Dette var en økning på 8,7 prosent fra 2014, da samlet beregnet markedsverdi utgjorde 5 179 milliarder kroner. Nesten syv av ti privathusholdninger eide i 2015 en primærbolig (boligen der boligeier er folkeregistrert bosatt) med en antatt markedsverdi på til sammen 5 046 milliarder kroner. Drøyt en av ti husholdninger eier minst en sekundærbolig, det vil si en ekstra bolig i tillegg til den man bor i. Beregnet markedsverdi for disse sekundærboligene (fritidseiendommer holdt utenfor) utgjorde 583 milliarder kroner. 66,7 prosent av husholdningenes bruttoformue, summen av all formue før fratrukk av gjeld, var boligformue i 2015.

Sterk formuesvekst

Basert på beregnet markedsverdi av landets boliger, hadde husholdningene en gjennomsnittlig nettoformue på drøyt 2 350 000 kroner i 2015. Dette var en økning på 7,8 prosent fra året før målt i faste priser. Norske husholdninger har hatt en betydelig økning i sin nettoformue de siste årene, framfor alt som følge av sterk vekst i boligprisene. Fra 2010 til 2015 økte gjennomsnittlig nettoformue for alle privathusholdninger med 25,6 prosent målt i faste priser.

Formuesfordelingen har blitt skjevare

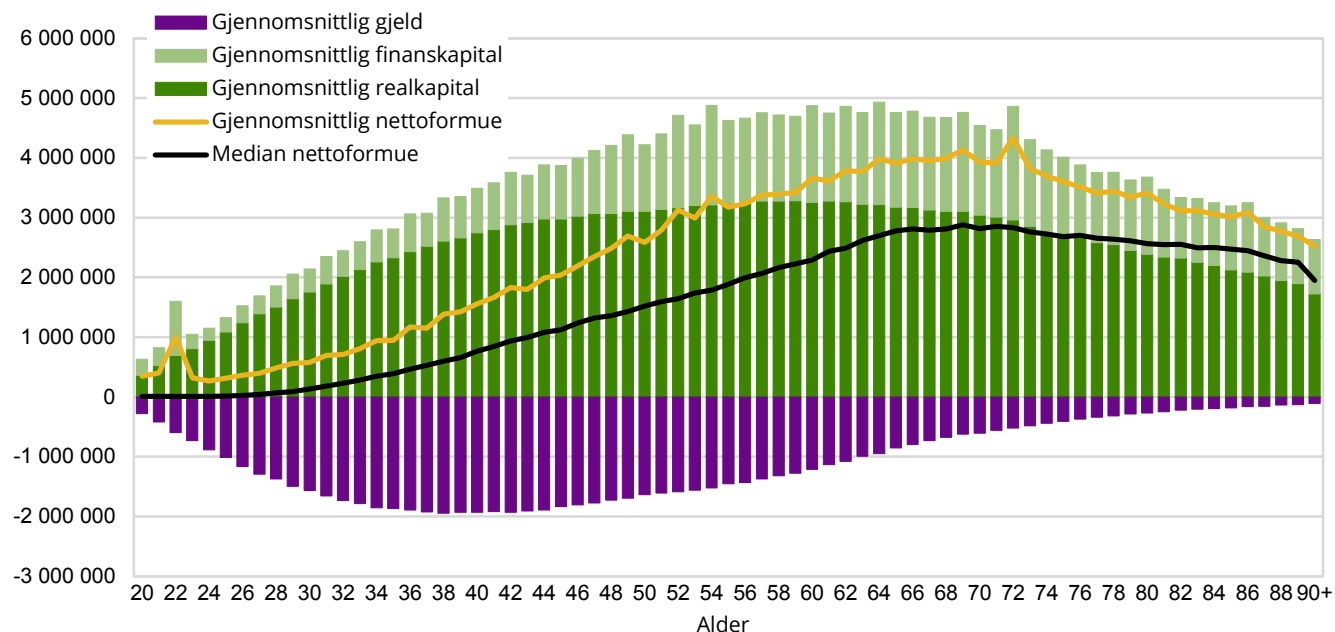
Figur 6.14 viser fordelingen av nettoformue når beregnede markedsverdier på boliger benyttes istedenfor ligningsverdier. Mer enn halvparten av norske privathusholdninger, drøyt 54 prosent, hadde i 2015 en nettoformue på mer enn 1 million kroner. 38 prosent av husholdningene hadde mer enn to millioner kroner i nettoformue, mens 16 prosent hadde en nettoformue som oversteg 4 millioner kroner. Nesten tre prosent av norske privathusholdninger hadde i 2015 en nettoformue på mer enn 10 millioner kroner.

Nettoformuen er svært skjevt fordelt blant husholdningene. I 2015 eide tidelen av husholdningene med høyest beregnet nettoformue over halvparten (50,6 prosent) av all nettoformue. De 1 prosent rikeste husholdningene eide 19,8 prosent, mens de rikeste 0,1 prosent – drøyt 2 300 husholdninger – eide 9,4 prosent av all formue. Formuesfordelingen har blitt skjevare de siste årene. I 2012 eide tidelen med høyest beregnet nettoformue 48,8 prosent av all formue, og denne andelen økte til 49,5 prosent i 2013 og til 50,2 prosent i 2014. De 1 prosent mest formuende husholdningene eide i 2012 og 2013 henholdsvis 18,1 og 18,3 prosent av totalformuen, mens denne andelen i 2014 var på 19 prosent. Den økte formueskonsentrasjonen i toppen av fordelingen henger blant annet sammen med en økning i verdiene på aksjer, andeler i fond og andre verdipapirer. Husholdningene med de høyeste formuene har gjennomgående plassert en høyere andel av sin formue i finanskapital.

Økt formue med alder

Husholdningenes nettoformue stiger jevnt med alderen til hovedinntektstakeren i husholdningen. For husholdninger der hovedinntektstakeren er 30 år var median nettoformue på drøyt 130 000 kroner i 2015 (se figur 6.15). Median nettoformue på en million passerer i alderen 43-44 år, mens en median på to millioner oppnås

Figur 6.15. Husholdningenes formue og gjeld etter alder til hovedinntektstaker. 2015. Kroner

Kilde: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Statistisk sentralbyrå.

for husholdninger der hovedinntektstaker er i aldersgruppen 56-57 år. Deretter stiger nettoformuen fram til hovedinntektstakeren er rundt 70 år. Blant disse pensjonisthusholdningene var median nettoformue på drøyt 2,8 millioner kroner i 2015, og medianen fortsetter å ligge godt over 2 millioner kroner blant personer i 70- og 80-årene. Først blant de aller eldste husholdningene (hovedinntektstaker 90 år og eldre) ligger

medianverdien for nettoformue under 2 millioner kroner.

For yngre husholdninger utgjør verdien av egen bolig det meste av bruttoformuen, mens blant de eldre er også finansformuen viktig. Blant husholdninger hvor hovedinntektstakeren er i begynnelsen av 20-årene til i midten av 40-årene utgjør boligens verdi om lag 80

Tabell 6.5. Husholdningenes formue etter inntekt. 2015. Prosent

	Milliarder kroner	Desiler - inntekt etter skatt per forbruksenhet (EU)										Øverste 5 prosent	Øverste 1 prosent	Øverste 0,1 prosent
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
Beregnet realkapital	6 056,6	2,9	4,3	6,1	7,7	9,0	10,1	11,3	12,8	14,8	21,1	12,2	3,3	0,5
Herav:														
Beregnet markedsverdi primærbolig	5 046,0	2,7	4,6	6,6	8,2	9,5	10,6	11,7	12,9	14,5	18,6	10,3	2,5	0,3
Beregnet markedsverdi sekundærbolig	583,2	3,6	3,0	4,0	5,1	6,1	7,3	9,0	11,8	16,3	33,7	22,0	7,1	1,2
Bruttofinanskapital i alt	2 378,2	10,0	3,1	4,1	4,8	5,4	5,9	6,7	8,2	10,8	41,0	33,2	20,6	9,1
Herav:														
Bankinnskudd i innenlandske banker	1 051,7	3,8	5,2	6,9	7,9	8,6	9,2	10,0	11,3	13,5	23,7	15,3	5,8	1,7
Andeler i aksje-, obligasjons- og pengemarkedsfond	158,4	3,7	2,5	3,7	4,9	6,0	7,1	8,7	10,9	14,8	37,6	26,7	11,4	2,9
Aksjer og andre verdipapirer	939,4	18,5	1,0	1,2	1,5	1,9	2,3	3,0	4,4	7,2	59,0	52,5	37,8	17,8
Beregnet bruttoformue	8 434,9	4,9	4,0	5,5	6,9	8,0	8,9	10,0	11,5	13,7	26,7	18,1	8,2	2,9
Sum gjeld	2 985,5	2,6	3,3	5,0	6,8	8,6	10,3	12,0	13,6	15,8	21,8	12,5	3,4	0,6
Beregnet nettoformue	5 449,4	6,1	4,3	5,8	6,9	7,6	8,1	9,0	10,3	12,5	29,3	21,2	10,8	4,2
Antall husholdninger	2 317 361	231 739	231 735	231 735	231 736	231 738	231 736	231 734	231 736	231 737	231 735	115 868	23 174	2 317

Kilde: Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger. Statistisk sentralbyrå.

prosent av bruttoformuen, mens for de i 60-årene og eldre er denne andelen under 70 prosent.

Høy inntekt og høy formue

Det er en nær sammenheng mellom inntekt og formue. I tabell 6.5 er inntekten korrigert for ulik husholdningsstørrelse og ulik sammensetning, og deretter delt inn i ti like store grupper (desiler). Statistikken viser at husholdninger med høyt inntektsnivå ofte har en høy nettoformue. Tidelen husholdninger med høyest inntekt eide 29,3 prosent av all nettoformue i 2015, mens de ti prosent av husholdningene med lavest inntekt disponerte 6,1 prosent av all nettoformue det året. Tilsvarende andeler året før var henholdsvis 27,3 og 6,5 prosent.

Nesten halvparten (46 prosent) av primærboligenes antatte markedsverdi disponeres av de tre øverste inntektsdesilene blant husholdningene, mens de tre laveste inntektsdesilene eide 14 prosent av denne boligformuen i 2015. Sekundærboliger er enda mer skjevfordelt. Nesten 62 prosent av den beregnede markedsverdien til disse boligene tilhører husholdningene i de tre øverste inntektsdesilene. En tredel av denne type boligformue disponeres alene av de ti prosent rikeste husholdningene. De tre laveste inntektsdesilene

disponerer til sammenligning drøyt ti prosent av sekundærboligenes samlede markedsverdi.

Husholdningenes gjeld viser en tilsvarende fordeling. Husholdningene i de tre øverste inntektsdesilene har drøyt 51 prosent av all gjeld, mens de tre laveste inntektsdesilene hadde 11 prosent av den totale gjelden til norske privathusholdninger i 2015.

Økt konsentrasjon av finanskapital blant de med høyest inntekt

Finanskapitalen til norske husholdninger er mer ulikt fordelt enn realformuen, og statistikken viser en økt konsentrasjon av denne type formue blant husholdningene med høyest inntekt. Spesielt gjelder dette aksjer og andre verdipapirer hvor 59 prosent av formuesverdien i 2015 eies av tidelen husholdninger med høyest inntekt. Dette tilsvarer 554 milliarder kroner. Tilsvarende tall i 2014 var 52,4 prosent og 426 milliarder kroner. De 0,1 prosent med aller høyest inntekt, om lag 2 300 husholdninger, eide alene 17,8 prosent av denne finanskapitalen i 2015 sammenlignet med 12,5 prosent året før. Dette utgjorde drøyt 167 milliarder kroner i 2015 sammenlignet med nærmere 102 milliarder kroner i 2014. Men denne type formue eies også i stor grad av husholdninger med lave inntekter.

Tabell 6.6. Husholdningenes finansielle balanser ved utgangen av 2015¹

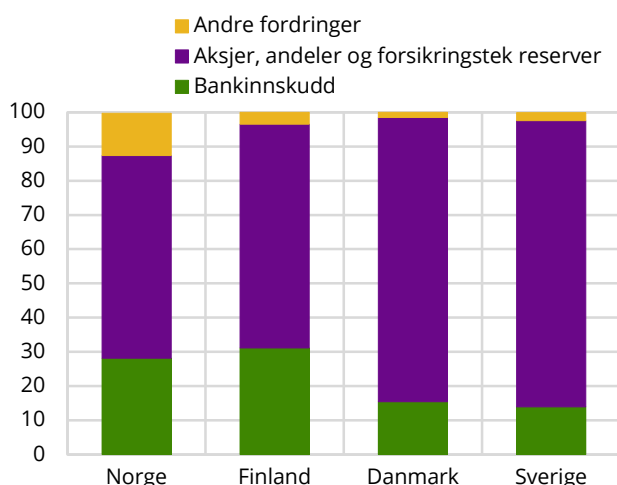
	Sektor	Per innbygger	Sektor	Per innbygger
	Mrd NOK	NOK	Mrd NOK	NOK
	Norge		Finland	
Finansielle eiendeler / fordringer	4 053	778 000	2 697	492 000
Bankinnskudd	1 140	219 000	839	153 000
Lån, obligasjoner og sertifikater	99	19 000	36	7 000
Noterte aksjer og verdipapirfondandeler	248	47 000	503	92 000
Unoterte aksjer og eierandeler	828	159 000	694	126 000
Forsikringstekniske reserver	1 327	255 000	568	104 000
Andre fordringer	412	79 000	57	10 000
Gjeld	3 120	599 000	1 415	258 000
Lån, obligasjoner og sertifikater	2 949	566 000	1 322	241 000
Annen gjeld	171	33 000	93	17 000
Netto formue / nettofordringer	933	179 000	1 282	234 000
Antall innbyggere	5 213 985		5 487 308	
	Danmark		Sverige	
Finansielle eiendeler / fordringer	7 795	1 366 000	11 931	1 211 000
Bankinnskudd	1 200	210 000	1 661	169 000
Lån, obligasjoner og sertifikater	71	13 000	110	11 000
Noterte aksjer og verdipapirfondandeler	1 032	181 000	1 685	171 000
Unoterte aksjer og eierandeler	1 595	279 000	3 507	356 000
Forsikringstekniske reserver	3 853	675 000	4 792	486 000
Andre fordringer	43	8 000	176	18 000
Gjeld	3 424	600 000	3 795	385 000
Lån, obligasjoner og sertifikater	3 335	584 000	3 654	371 000
Annen gjeld	88	16 000	141	14 000
Netto formue / nettofordringer	4 371	766 000	8 136	826 000
Antall innbyggere	5 707 251		9 851 017	

¹ Tabellen baserer seg på dataene som landene hadde rapportert til Eurostat ved utgangen av januar 2017 og Eurostats database er sammen med befolkningstall fra de nasjonale statistikkbyråene benyttet til å regne om balansene til norske kroner per innbygger. Tallene for de norske husholdningene er imidlertid oppdatert på basis av siste versjon av finansregnskapet (mars 2017).

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Rettet 16. mars 2017.

Figur 6.16. Finansielle eiendeler i prosent av totale fordringer ved utgangen 2015

Kilde: Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

Tidelen med aller lavest inntekt eide 18,5 prosent av den totale formuesverdien til aksjer og andre verdipapirer blant privathusholdningene i 2015 (om lag 174 milliarder kroner). Bankinnskudd i innenlandske banker er fortsatt største formuespost blant privathusholdningenes finanskapital med til sammen 1 052 milliarder kroner i 2015. Nesten halvparten (48,5 prosent) eies av husholdningene i de tre øverste inntektsdesilene.

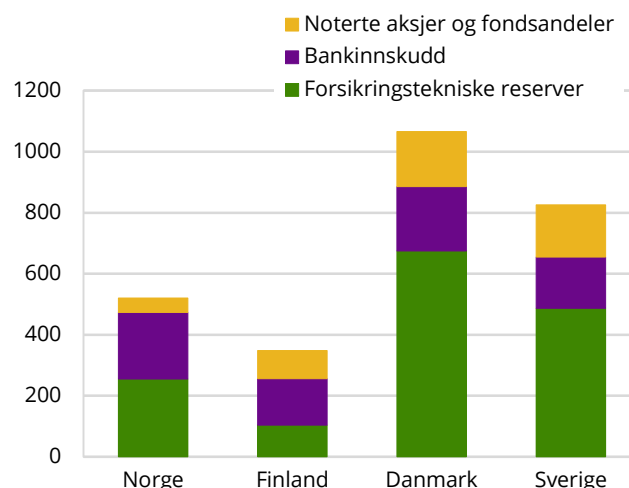
6.4. Sammenligning av husholdningenes finansielle balanser i fire nordiske land

I tabell 6.6 er de finansielle balansene for husholdningene i Norge, Finland, Danmark og Sverige sammenlignet. Tabellen viser store forskjeller i den finansielle formuen mellom landene som deler seg i to grupper. Den finansielle nettoformuen til husholdningene i Danmark og Sverige ble beregnet til henholdsvis 766 000 og 826 000 kroner per innbygger ved utgangen av 2015. Dette er betydelig høyere enn i Norge og Finland. Her ble nettoformuen beregnet til henholdsvis 180 000 og 234 000 kroner per innbygger. I gjennomsnitt hadde svenske og danske husholdninger om lag fire ganger så høy finansiell nettoformue som finske og norske husholdninger ved utgangen av 2015.

Store strukturelle forskjeller i balansene

Strukturen i balansene reflekterer de store forskjellene mellom landene. Figur 6.16 viser finansielle eiendeler som prosentandeler av totale fordringer ved utgangen 2015. Det er aksjer, andeler og forsikringstekniske reserver som dominerer på balansenes aktivside for husholdningene i alle fire land. Av figuren fremgår det at husholdningene i Sverige og Danmark hadde de høyeste andelen med nesten 85 prosent av fordringene sine i denne objektsgruppen. Til sammenligning var finske husholdningers andel 65 prosent, mens norske husholdninger bare hadde 59 prosent av de samlede fordringene i aksjer, andeler og forsikringstekniske reserver ved utgangen 2015.

Figur 6.17. Finansielle eiendeler per innbygger. 1 000 kroner ved utgangen av 2015

Kilde: Eurostat, statistikkbyråene i Sverige, Danmark, Finland og Norge.

Tall per innbygger for innskudd, forsikringstekniske reserver, noterte verdipapirer er illustrert i figur 6.17. Også denne figuren viser svært store forskjeller mellom landene. Verdien av finansobjektene på de danske husholdningenes balanse ble beregnet til 1 066 000 kroner per innbygger ved utgangen av 2015. Dette er tre ganger høyere enn beholdningsverdien på finske husholdningers balanse som var 349 000 kroner per innbygger, mens norske husholdningers beholdningsverdi ble beregnet til 521 000 kroner per innbygger. Verdien av finansobjektene på svenske husholdningers balanse var 826 000 kroner per innbygger ved utgangen av 2015. Nedenfor har vi kort kommentert de tre objektsgruppene.

Ulike pensjonsordninger skaper forskjeller

Bankinnskuddene. Innskuddene avviker moderat mellom landene sammenlignet med de andre størrelsene i figur 6.17. Dette skyldes at bankkontoene er viktige for husholdningenes løpende transaksjoner og at det derfor på hvert tidspunkt vil stå inne beløp av en viss størrelse på disse kontoene. Banksparing med skattefradrag, som vi har hatt i Norge i mange år, kan ha trukket opp norske bankinnskudd. Det er imidlertid usikkert om tilsvarende ordninger er etablert i de tre andre nordiske landene. Ved utgangen av 2015 hadde norske husholdninger 219 000 kroner i bankinnskudd per innbygger som var litt høyere enn danskene som hadde 210 000 kroner per innbygger i banken. De laveste innskuddene hadde svenske og finske husholdninger med henholdsvis 169 000 og 153 000 kroner per innbygger.

Børsnoterte aksjer og verdipapirfondandeler. Tallene varierer mer mellom landene for noterte aksjer og fondsandeler. Norske husholdninger hadde det klart laveste beholdningstallet ved utgangen av 2015 og regner per innbygger eide norske husholdninger noterte aksjer og fondsandeler for 48 000 kroner. Til sammenligning hadde finske husholdninger investert 92 000

kroner i objektgruppen, mens svenske og danske husholdninger eide noterte aksjer og fondsandeler for henholdsvis 171 000 og 181 000 kroner per innbygger ved utgangen av 2015. Norske husholdningers beskjedne investeringer i noterte aksjer kan skyldes at Oslo børs er en liten børs som domineres av statsforvaltningen og utlandet på eiersiden og at norske husholdninger generelt har vært forsiktige med å investere i børsapirer.

Forsikringstekniske reserver. Finansobjektet skaper de store forskjellene i tabell 6.6 og forklarer i vesentlig grad de betydelige nivåforskjellene vi observerer for finansiell nettoformue mellom landene. Dette illustreres av tallene for reservene på finske og danske husholdningers balanser som ble beregnet til henholdsvis 104 000 kroner og 675 000 kroner per innbygger ved utgangen av 2015. Reservene på norske husholdningers balanse utgjorde 255 000 kroner per innbygger, mens svenske husholdninger hadde forsikringstekniske reserver for 486 000 kroner per innbygger på sin balanse.

Reserver knyttet til livs- og pensjonsforsikring utgjør hoveddelen av de forsikringstekniske reservene på husholdningenes konto³, og det er variasjonene i pensjonsordningene mellom de nordiske landene som forklarer de observerte forskjellene. Land med store offentlige finansierte pensjonsordninger, for eksempel folketrygden og Statens pensjonskasse i Norge, vil i mindre grad ha et fondert system sammenlignet med land hvor pensjonssystemet i mye større grad er basert på innskuddsbaserte pensjonsordninger, slik tilfellet er for Danmark. Opptjente rettigheter i fonderte pensjonsordninger inngår i det publiserte finansregnskapet, mens opptjente rettigheter i ikke-fonderte pensjonsordninger blir ikke tallfestet.⁴ Det er rimelig å anta at forskjellene i tallene for reservene mellom Danmark og Norge forklares av de store fonderte innskuddsbaserte ordningene i det danske arbeidsmarkedet.

Nordmenn og dansker har høyest gjeld i Norden

Nettoformue er differansen mellom fordringer og gjeld og gjeldsnivået varierer mye mellom de fire landene. Norske og danske husholdninger hadde den høyest gjelda ved utgangen av 2015 og nivået ble beregnet til om lag 600 000 kroner per innbygger i begge land. Finske husholdningers gjeld utgjorde bare 258 000 kroner per innbygger, men også svenske husholdninger hadde vesentlig lavere gjeld enn dansker og nordmenn med 385 000 kroner per innbygger.

Låneopptak og gjeld vil i stor grad være koblet til anskaffelser av og eierskap til boliger og fritidseiendommer, men formue i form av fast eiendom er ikke trukket inn drøftingen på grunn av manglende data.

³ I Norge utgjorde reserver knyttet til livs- og pensjonsforsikring om lag 97 prosent av totale reserver i 2015. Se også boks i kapittel 5 om det norske pensjonssystemet.

⁴ Tall for ikke-fonderte pensjonsordninger publiseres ikke i kjerne-regnskapet. Landene starter rapportering av nye pensjonsdata til Eurostat i 2017 som omfatter ikke-fonderte ordninger.

Det nordiske samarbeidet

I 2017 blir sammenligning av finansregnskapene et tema i det nordiske samarbeidet om finansstatistikk. Bakgrunnen er rapportering av pensjonsdata til Eurostat som starter opp i år og som inngår som en del av Eurostats tabellprogram for nasjonalregnskapssystemet. Arbeidet med systematisk å sammenligne nordiske finansregnskapstall er bare i startgroen og dette er en prosess under utvikling. Kartlegging av definisjonsmessige og tekniske forskjeller i finansregnskapene for landene i Norden vil være en del av dette arbeidet.

I Norge utgjør verdien av fast eiendom den største komponenten i husholdningenes formue, mens lån med pant i fast eiendom er den største gjeldskomponenten i balansen. Slik det fremgår av drøftingen over trekker det høye gjeldsnivået ned den finansielle nettoformuen for norske husholdninger. Et utfyllende bilde av husholdningenes formue i alle de fire nordiske landene fås først når boligformuen legges til den finansielle nettoformuen.

Unoterte aksjer er en utfordring

Spesielle utfordringer knytter seg til behandlingen av ikke-børsnoterte aksjer i finansregnskapet. Unoterte aksjer er stort finansobjekt på husholdningenes balanse i alle fire land. Av tabell 6.6 fremgår det at finske og norske husholdninger eide unoterte aksjer og egenkapitalandeler for henholdsvis 126 000 og 159 000 kroner per innbygger, mens beholdningsverdien på danske husholdningers balanse ble beregnet til 279 000 kroner per innbygger. Det høyeste verdien ble beregnet for svenske husholdninger som eide unoterte aksjer og egenkapitalandeler for 356 000 kroner per innbygger ved utgangen av 2015.

Tallfestingen av unoterte aksjer skaper utfordringer fordi statistikkgrunnlaget er svakt og fordi nasjonalregnskapsmanualene (ESA / SNA) gir flere anbefalinger for verdsetting av aksjene. Felles prinsipper for tallfestingen blir et viktig grunnlag for beregning av sammenlignbare tall, men ulike beregningsregler skaper likevel avvik for unoterte aksjer i finansregnskapene mellom landene.

Et par problemstillinger kan trekkes fram. Den første problemstillingen er knyttet til beregnet markedsverdi for aksjer. I Norge blir unoterte aksjer tallfestet på basis av bokførte verdier i finansregnskapet, mens våre nordiske naboland i større grad beregner markedsverdier for aksjene. Det er rimelig å anta at bokførte verdier vil være lavere enn beregnede markedsverdier. Den andre problemstillingen gjelder borettslagene som i Norge er klassifisert som enheter i husholdningssektoren. I det norske finansregnskapet vil borettslagenes bankinnskudd og gjeld inngår på husholdningenes konto, mens boligene vil inngår i husholdningenes realkapitalbeholdning i det ikke-finansielle regnskapet. I Danmark og Sverige er andelsboliger og bostadsrättsforeningar klassifisert som ikke-finansielle foretak. Dette fører til

at husholdningene får «finansielle eierandeler» i bolig-selskapene. Det er rimelig å anta at dette trekker opp tallene for unoterte aksjer og eierandeler i det danske og svenske finansregnskapet, mens borettslagenes net-togjeld blir belastet husholdningene i Norge.

Forventinger til Statens pensjonsfond?

Til slutt vil vi trekke inn et forhold som kan ha betydning for norske husholdningers forventinger til sin egen finansielle stilling i framtida. Norge skiller seg fra de andre land gjennom statsforvaltningens høy sparing og store investeringer i Statens pensjonsfond. Statens pensjonsfond hadde ved utgangen av 2015 en markedsverdi som omtrent tilsvarte de opptjente rettighetene til fremtidige alderspensjonsutbetalinger fra folketrygden. De store statlige fondsmidler skaper forventinger om at staten kan finansiere sine langsiktige utgifter og forpliktelser som for eksempel pensjonsrettighetene i folketrygden. Slike forventninger kan endre spare- og investeringsadferden til husholdningene, blant annet kan endringene ta form av lavere sparing og lavere investeringer i finansiell kapital.

Av drøftingen foran fremgår det at norske husholdninger har investert betydelige mindre midler i noterte verdipapirer sammenlignet med husholdningene i de tre andre nordiske landene. Hvorvidt solide statsfinanser er en forklaringsfaktor og hvor stor denne effekten eventuelt er, ligger utenfor rammene av drøftingen vi har gjennomført her. Men saksforholdet bør nevnes.